

Baza towarzysząca

Robert Pawlusiński

Baza towarzysząca w turystyce, obok bazy noclegowej i żywieniowej, należy do podstawowych elementów składowych zagospodarowania turystycznego. Część obiektów tej bazy ma charakter paraturystyczny, gdyż powstała w celu zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności, a turyści stanowią jedynie dodatkową grupę jej użytkowników. Mianem bazy towarzyszącej określa się ogół obiektów i urządzeń usługowych, handlowych, kulturalno-rozrywkowych i rekreacyjno-sportowych służących do zaspokojenia potrzeb turystów. Do tej grupy zalicza się: obiekty i urządzenia umożliwiające korzystanie z walorów turystycznych, ułatwiające uprawianie turystyki, a także inne urządzenia o charakterze rozrywkowym, rekreacyjnym oraz usługowym (Rogalewski 1974; Kowalczyk, Derek 2010; Faracik, Pawlusiński 2007).

Stan rozwoju bazy towarzyszącej zależy od wielkości danego ośrodka turystycznego i specyfiki jego funkcji turystycznej. W małych ośrodkach turystycznych baza towarzysząca często ogranicza się do podstawowych urządzeń umożliwiających korzystanie z walorów turystycznych oraz urządzeń handlowo-usługowych. Zgoła odmiennie wygląda sytuacja w dużych ośrodkach turystycznych, a zwłaszcza w miastach o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej. Miasta jako centra wielofunkcyjne mają dobrze rozwiniętą sieć placówek usługowych, handlowych i innych niezbędnych w procesie zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności. Analizując wyposażenie dużych ośrodków miejskich w obiekty bazy towarzyszącej, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na te, które wpływają na atrakcyjność turystyczną miasta i decydują o jego przewadze konkurencyjnej na rynku turystycznym. Turystyka miejska cechuje się złożoną strukturą motywacji ruchu turystycznego. Coraz częściej można dostrzec wzrost zapotrzebowania na urządzenia i obiekty (obok klasycznych urządzeń bazy towarzyszącej) występujące w ograniczonym zakresie lub oferujące nietypowe usługi.

Współcześnie do obiektów i urządzeń wchodzących w skład bazy towarzyszącej, istotnych z punktu widzenia turystyki w miastach, należy zaliczyć:

- obiekty konferencyjne i targowe, których rozwój jest ściśle związany z rangą gospodarczą i administracyjną miasta,
- obiekty rekreacyjno-sportowe, zwłaszcza umożliwiające uczestnictwo w wydarzeniach sportowych o charakterze masowym oraz oferujące wachlarz usług rekreacyjnych,
- obiekty kulturalno-rozrywkowe, a zwłaszcza centra handlowo-rozrywkowe, które stają się obecnie jednym z podstawowych elementów zagospodarowania przestrzeni miejskiej,
- obiekty i instytucje świadczące usługi w zakresie bezpośredniej obsługi turystów, ułatwiające organizację przyjazdu oraz poruszanie się w obrębie odwiedzanej miejscowości.

Obiekty konferencyjne

Turystyka konferencyjno-kongresowa odgrywa coraz ważniejszą rolę w działalności sektora turystycznego oraz instytucji oświatowych i kulturalnych Krakowa. Duże znaczenie dla rozwoju tej formy turystyki ma potencjał akademicki miasta, zarówno z punktu widzenia uczestników spotkań (m.in. krajowa i międzynarodowa współpraca między uczelniami w zakresie mobilności kadry naukowej, organizacja licznych konferencji i seminariów naukowych, projekty stypendialne dla studentów itp.), jak i możliwości organizacyjnych (m.in. duża liczba różnej wielkości sal konferencyjnych, nowoczesna infrastruktura w obrębie kampusów uniwersyteckich, obsługa organizacyjna). Ważną rolę przy wyborze Krakowa jako miejsca spotkania odgrywa także zabytkowy charakter miasta, jego ranga jako ogólnopolskiego centrum kulturalnego, w tym bogata oferta kulturalno-rozrywkowa oraz coraz lepiej rozwinięta baza noclegowa (Berbeka 2009; Pawlusiński, Mika 2010).

W 2008 r. w Krakowie funkcjonowało 211 obiektów dysponujących salami konferencyjnymi o łącznej pojemności 43,3 tys. osób (Waloryzacja... 2008), co pozwala zaliczyć Kraków do grona miast wyróżniających się w skali kraju pod względem poziomu organizacji bazy konferencyjnej. Niestety wciąż istotnym ograniczeniem rozwoju turystyki konferencyjno-kongresowej jest brak dużego centrum kongresowego mogącego jednocześnie pomieścić kilka tys. osób oraz stosunkowo niewielka liczba sal umożliwiających organizację spotkań liczących powyżej 500 gości. Tego typu pomieszczeniami dysponują w Krakowie jedynie wyższe uczelnie oraz instytucje kultury, np. Opera Krakowska, Teatr im. J. Słowackiego. Znaczny odsetek obiektów w tej grupie stanowią budynki nieprzystosowane bezpośrednio do obsługi kongresów i konferencji.

Uwzględniając główną funkcję obiektów dysponujących zapleczem konferencyjnym w Krakowie, można uporządkować je w 5 grupach (tab. 26), są to:

- a) obiekty noclegowe,
- b) centra uniwersyteckie z salami dydaktycznymi,
- c) centra biznesowe i ośrodki szkoleniowe,

- d) obiekty zabytkowe i instytucje kulturalne, takie jak muzea, kina, ośrodki kultury itp.
- e) inne obiekty niezakwalifikowane do powyższych grup, np. ośrodki życia religijnego, siedziby organizacji pozarządowych czy obiekty sportowo-rekreacyjne, np. park wodny.

Tab. 26. Struktura bazy konferencyjnej w Krakowie (2008 r.)

Table 26. The structure of conference facilities in Krakow (year 2008)

Rodzaj obiektów	Liczba obiektów	Udział w ogóle (%)	Maksymalna pojemność sal konferencyjnych	Udział w ogóle (%)	Liczba sal dla ponad 100 osób	Udział w ogóle (%)
Obiekty noclegowe	116	55,0	13694	31,6	41	27,3
Centra biznesowe i ośrodki szkoleniowe	27	12,8	4935	11,4	15	10,0
Centra uniwersyteckie	24(*)	11,4	12090	27,9	54	36,0
Obiekty zabytkowe i placówki kulturalne	35	16,6	9293	21,4	34	22,7
Inne, w tym centra targowe	9	4,3	3280	7,6	6	4,0
Razem	211	-	43292	-	150	-

(*) – w Krakowie sale na użytek konferencji i kongresów oferuje 9 szkół wyższych w 24 obiektach rozmieszczonych w różnych częściach miasta.

(*) – in Krakow, rooms for conferences and congresses are offered by nine universities in 24 facilities located in various parts of the city.

Źródło / Source: Pawlusiński, Mika (2010).

Najlepiej rozwinięte zaplecze konferencyjne w Krakowie mają obiekty bazy noclegowej z 13,7 tys. miejsc konferencyjnych, co stanowi 31,6% ogółu takich miejsc w mieście. W sale konferencyjne wyposażone jest 125 obiektów noclegowych, przy czym największy udział w tej grupie mają hotele. Spośród 118 hoteli działających w Krakowie w 2008 r. salami konferencyjnymi dysponowało 96 obiektów, tj. ponad 81% ogółu krakowskich hoteli. Coraz częściej sale do obsługi różnego typu spotkań oferują także obiekty o niższym standardzie usług i węższym ich zakresie, w tym także hostele i domy wycieczkowe.

W bazie noclegowej przeważają sale o małej pojemności, które można wykorzystać do organizacji spotkań o charakterze seminariów i małych konferencji. Ponad połowa sal cechuje się całkowitą pojemnością konferencyjną mniejszą niż 100 osób, a sale powyżej 100 miejsc konferencyjnych posiada jedynie 39 obiektów noclegowych, tj. 31,2% ogółu takich obiektów. Wśród hoteli największą całkowitą pojemnością konferencyjną odznaczały się: Sympozjum (600 miejsc), Qubus (550 miejsc), Crown Piast (500 miejsc) oraz Europejski, Grand Hotel, Sheraton i Express by Holiday Inn (wszystkie po ok. 400 miejsc konferencyjnych). Wyposażenie hoteli w sale konferencyjne z podziałem na kategorie obiektów prezentuje tabela 27.

Na drugim miejscu pod względem pojemności bazy konferencyjnej w Krakowie znajdują się placówki szkolnictwa wyższego. Praktycznie wszystkie z 24 szkół

Tab. 27. Wyposażenie krakowskich hoteli w bazę konferencyjną w 2008 r.
 Table 27. Conference facilities in Krakow hotels in 2008

Rodzaj obiektów	Liczba obiektów dysponujących salami konferencyjnymi	Maksymalna pojemność sal konferencyjnych	Liczba sal dla więcej niż 100 osób	Liczba pokoi	Liczba miejsc noclegowych
Hotele 4–5 gwiazdkowe	18	4682	16	2048	3810
Hotele 3 gwiazdkowe	65	6746	18	2852	5721
Hotele 1–2 gwiazdkowe	13	1350	5	565	1315
Razem	96	12778	39	5465	10846

Źródło / Source: Pawlusiński, Mika (2010).

wyższych działających w Krakowie uczestniczą w organizacji konferencji i seminariów naukowych, przy czym tylko 9 z nich udostępnia swoje sale dydaktyczne podmiotom zewnętrznym (m.in. Uniwersytet Jagielloński, Politechnika Krakowska, Uniwersytet Pedagogiczny, Uniwersytet Rolniczy, Akademia Krakowska). Ogółem pojemność sal konferencyjnych w krakowskich szkołach wyższych wynosi 12,1 tys. miejsc, co stanowi blisko 27,9% ogółu miejsc konferencyjnych w Krakowie, z czego sam Uniwersytet Jagielloński dysponuje ok. 5 tys. takich miejsc. Pomimo dużej zdolności recepcyjnej dostępność sal konferencyjnych uczelni krakowskich jest ograniczona czasowo. Bez przeszkód sale dydaktyczne mogą być wykorzystywane jedynie w okresie przerwy wakacyjnej, jednak jest to mało korzystny termin do organizacji konferencji. Trzeba zauważyć, że w Krakowie to właśnie uczelnie dysponują salami o największej pojemności i dlatego dość często ich zaplecze dydaktyczne jest wykorzystywane do obsługi największych i najważniejszych wydarzeń kulturalnych, gospodarczych i naukowych, a także spotkań politycznych o randze międzynarodowej. Przykładem jest chociażby kompleks dydaktyczny Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego, który dysponuje największą salą plenarną w Krakowie o pojemności 1200 osób (zdolność recepcyjna całego kompleksu wynosi 1650 osób). W 2009 r. w obiekcie tym odbyło się 16 kongresów i dużych konferencji, w tym m.in. VI Kongres Kultury Polskiej, Międzynarodowy Kongres dla Pokoju „Ludzie i Rodzina”, Kongres Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego, International Congress on Sound and Vibration, International Gastric Cancer Congress.

Duże znaczenie w obsłudze turystyki konferencyjno-kongresowej mają także obiekty zabytkowe, placówki muzealne i kulturalne. Łączna pojemność konferencyjna obiektów zaliczanych do tej grupy wynosi 9,3 tys. miejsc. Są to zarówno obiekty historyczne o znaczeniu narodowym, jak Zamek Królewski na Wawelu (Centrum Wystawowo-Konferencyjne o pojemności 270 miejsc), Muzeum Narodowe (od 220 do 800 miejsc) czy Teatr im. J. Słowackiego (700 miejsc), a także główne placówki życia kulturalnego miasta: Filharmonia Krakowska (800 miejsc), kino Kijów (800 miejsc), Manggha – Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej (780

miejsc), Nowohuckie Centrum Kultury (540 miejsc), Teatr Lalki, Maski i Aktora Groteska (450 miejsc), Teatr Ludowy (300 miejsc). Ostatnio do tej grupy dołączyła także Opera Krakowska (850 miejsc).

Sal konferencyjne posiadają także ośrodki szkoleniowe i biznesowe. W 2008 r. w 27 obiektach tego typu znajdowało się blisko 5 tys. miejsc konferencyjnych, przy czym większość z nich dysponowała salami o pojemności nieprzekraczającej 100 miejsc. Wśród najważniejszych obiektów zaliczanych do tej grupy należy wymienić: Centrum Biurowe Lubicz (łącznie pojemność obiektu wynosi 300 miejsc konferencyjnych), Dom Technika NOT (300 miejsc), Małopolski Instytut Samorządności Terytorialnej i Administracji MISTIA (250 miejsc), Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny „Malborska” (220 miejsc) czy Ośrodek Szkoleniowy Exploris (160 miejsc).

Ośrodkami bazy konferencyjnej są także krakowskie centra targowe. Jednym z nich jest Centrum Wystawowe Targi w Krakowie, dysponujące halą wystawienniczą o powierzchni 5600 m², w której mogą być także organizowane kongresy dla ok. 1500 uczestników. Drugim obiektem targowym jest Centrum Targowe Chemobudowa Kraków z halą wystawienniczą o pow. 2700 m², który także może być wykorzystywany do organizacji kongresów i konferencji. Niestety stan techniczny tych obiektów oraz zakres dostępnych w sąsiedztwie usług towarzyszących jest nieodpowiedni, co wpływa na ich małą atrakcyjność dla organizacji spotkań o charakterze konferencji i kongresów. Wśród innych obiektów zaliczonych do grupy dość znaczący odsetek stanowią budynki instytucji życia religijnego, udostępniające swoje sale na potrzeby organizacji konferencji, a także obiekty organizacji społecznych i kulturalnych.

Według raportu *Turystyka MICE w Krakowie w latach 2008–2009* w obiektach konferencyjnych Krakowa odbyło się w 2009 r. ponad 8,9 tys. wydarzeń zaliczanych do tzw. przemysłu spotkań, w tym 1,6 tys. o zasięgu międzynarodowym (*Turystyka MICE... 2009*). Największy odsetek w tej grupie stanowiły szkolenia – ok. 4,5 tys. wydarzeń, oraz spotkania o charakterze konferencji, kongresów i zjazdów – łącznie ok. 2,8 tys. Oprócz nich organizowano także seminaria (ok. 700) oraz imprezy wystawiennicze różnego typu, jak imprezy targowe, pokazy produktów oraz wystawy aranżowane przy okazji konferencji (łącznie 370). Blisko połowa wszystkich wydarzeń w Krakowie została zrealizowana na zlecenie przedsiębiorstw, a zwłaszcza konferencji (ok. 1,9 tys.; tj. 71% ogółu) oraz szkoleń (ponad 50%). Łącznie w wydarzeniach biznesowych w Krakowie uczestniczyło w 2008 r. ok. 870 tys. osób, w tym 150 tys. gości z zagranicy (*Turystyka MICE... 2009*).

Corocznie w Krakowie odbywa się ok. 150–200 dużych wydarzeń o charakterze kongresów i konferencji istotnie oddziałujących na sektor turystyki konferencyjno-kongresowej w mieście (bez uwzględnienia spotkań organizowanych przez przedsiębiorstwa dla swoich pracowników i klientów). Większość konferencji ma zasięg krajowy i trwa jeden lub dwa dni. Spotkania o randze międzynarodowej stanowią ok. 1/4 ogółu wszystkich wydarzeń. Kongresy i konferencje organizowane są w ciągu całego roku, przy czym natężenie tego zjawiska obserwuje się w dwóch okresach: maj–czerwiec oraz wrzesień–październik. Specyfiką turystyki konferencyjno-kongresowej w Krakowie jest jej ściśle powiązanie ze szkołami

wyższymi. Problematyka poruszana na kongresach i konferencjach naukowych odbywających się w Krakowie jest różnorodna, odzwierciedla główne kierunki badań naukowych podejmowane w ośrodku krakowskim.

Pomimo dużego potencjału społeczno-kulturowego i gospodarczego miasta, istniejącego zaplecza konferencyjnego oraz rosnącej popularności Krakowa na rynku turystycznym znaczenie Krakowa w recepcji międzynarodowej turystyki konferencyjno-kongresowej jest wciąż małe. Potwierdzają to badania ICCA (International Congress and Convention Association), w których Kraków uplasowano na 63. miejscu na świecie pod względem liczby konferencji i kongresów o randze międzynarodowej. Dla porównania Warszawa zajęła 41. miejsce (tab. 28). Według raportu ICCA w 2008 r. jedynie 25 konferencji odbywających się w mieście miało rangę międzynarodową, tzn. spełniało łącznie 3 warunki: były to wydarzenia cykliczne, uczestniczyło w nich więcej niż 50 osób, a uczestnicy pochodzili z co najmniej 3 krajów. Warto jednak zauważyć, że w Krakowie odbyło się blisko 25% wszystkich imprez konferencyjnych o randze międzynarodowej, które miały miejsce w 2008 r. w Polsce, co plasuje Kraków na drugim miejscu w Polsce pod względem stanu rozwoju turystyki biznesowej.

Dalszy rozwój Krakowa jako ośrodka turystyki konferencyjno-kongresowej jest uzależniony przede wszystkim od powstania dużego centrum kongresowego w mieście. Obecnie realizowane są dwie inwestycje o fundamentalnym znaczeniu dla rozwoju krakowskiej bazy konferencyjnej.

Tab. 28. Liczba kongresów i konferencji międzynarodowych w Krakowie w latach 1999–2008 na tle wybranych miast Polski i Europy Środkowej

Table 28. Number of international congresses and conferences in Krakow in 1999–2008 compared to selected Polish and Central European cities

Miasto/region	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Polska ogółem	43	67	79	63	60	97	107	105	99	101
Kraków	12	22	27	14	17	26	24	28	24	25
Gdańsk	1	3	6	5	8	4	6	6	4	11
Poznań	1	6	1	1	4	5	8	7	5	6
Warszawa	19	21	25	30	22	27	38	33	39	38
Wrocław	2	2	3	4	2	12	4	7	9	7
Świat ogółem	4424	5101	5069	5898	5978	7147	7232	7648	7578	7475
Berlin	63	70	66	74	96	119	103	114	135	100
Bratysława	9	8	13	15	4	16	8	13	6	7
Brno	4	2	3	6	6	6	10	3	5	8
Budapeszt	49	52	47	71	67	93	96	100	98	95
Bukareszt	7	5	8	9	9	10	12	12	10	13
Drezno	16	14	9	11	15	16	15	20	20	23
Lublana	11	13	10	16	19	25	18	29	22	22
Praga	59	42	54	60	89	84	84	110	86	74
Wiedeń	67	67	63	76	101	117	139	163	168	139
Zagrzeb	3	7	6	10	11	12	14	8	12	9

Pierwszą z nich jest budowa centrum kongresowego przy rondzie Grunwaldkim w bezpośrednim sąsiedztwie Wawelu. Projekt budowy w Krakowie dużego centrum kongresowego powstał już kilkanaście lat temu, aczkolwiek proces inwestycyjny jest wciąż w początkowej fazie. Z informacji dostępnych od głównego inwestora – władz samorządowych miasta Krakowa – wynika, że projekt ten ma zostać zakończony do 2013 r. Jego realizacja będzie możliwa dzięki pozyskaniu środków z funduszy unijnych. Przyszłe centrum kongresowe ma udostępniać salę audytoryjną na ok. 2000 miejsc, dużą salę na 600 miejsc, w której będą mogły odbywać się mniejsze wydarzenia, oraz zespół mniejszych sal konferencyjnych o łącznej powierzchni 500 m², który obejmie 3 sale (po ok. 120 m²) oraz 11 sal (po ok. 30 m²). Uzupełnieniem powierzchni konferencyjnej będzie foyer o pow. 3000 m² przeznaczone na organizację różnorodnych ekspozycji i stoisk w trakcie trwania kongresów.

Ważnym projektem realizowanym obecnie w Krakowie, który może znacząco poprawić atrakcyjność miasta dla organizatorów konferencji i kongresów, jest Centrum Hotelowo-Konferencyjne OST Gromada. Kompleks ten mieści się w południowej części miasta przy ul. Orzechowej (dzielnica Borek Fałęcki). W ramach kompleksu przewiduje się powstanie w pełni wyposażonego centrum konferencyjnego o łącznej powierzchni sal 4500 m² i zaplecza noclegowego na ok. 430 osób. Przewiduje się powstanie sal konferencyjnych na dwóch kondygnacjach, które w zależności od potrzeb mogą zostać podzielone na mniejsze sale. Powierzchnia każdej z sal konferencyjnych wyniesie ponad 2000 m². Realizacja projektu umożliwi organizację i obsługę dużych konferencji, w których jednocześnie może wziąć udział ok. 3–4 tys. uczestników. Zakłada się, że w pierwszym roku działalności obiekt pozyska ok. 15 dużych konferencji dla ok. 20 tys. osób.

Plany rozwoju miasta Krakowa przewidują także budowę centrum wystawieniczo-kongresowego w Czyżynach na powierzchni 20 ha. Kompleks ma obejmować zespół budynków recepcyjno-konferencyjnych, dużą salę wielofunkcyjną na 1800 osób, sześć hal wystawowych oraz zaplecze hotelowo-usługowe. Wartość całej inwestycji jest szacowana na 760 mln złotych. Realizacja tego projektu została zaplanowana na 2011 r., ale ze względu na sytuację finansową miasta Krakowa została odsunięta w czasie.

Obiekty rekreacyjno-sportowe

Ważną grupę obiektów bazy towarzyszącej stanowią obiekty i urządzenia rekreacyjno-sportowe. Ich znaczenie dla rozwoju turystyki w mieście należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Po pierwsze ze względu na możliwość organizacji imprez sportowych, które przyciągną turystów do miasta, a po drugie – jako element oferty turystycznej miasta w zakresie aktywnego wypoczynku.

Na bazę rekreacyjno-sportową Krakowa składa się ponad 200 obiektów. Do tej grupy należy zaliczyć: 9 stadionów, 51 boisk (poza obiektami szkolnymi), 26 basenów, w tym 21 pływalni krytych, 21 hal sportowych, 34 obiekty dysponujące kortami tenisowymi (łącznie ponad 120 kortów tenisowych), 10 stadnin konnych

i ośrodków jeździeckich, 3 przystanie wioślarskie i kajakerskie, 3 przystanie żeglarskie, 4 strzelnice sportowe, 4 centra wspinaczkowe (sztuczne ściany skalne), tor kajakarstwa górskiego, sztuczne lodowisko (dwie tafle) oraz 8 obiektów o charakterze rozrywkowym (kręgielnie, kasyna, salony gier).

Większość obiektów rekreacyjno-sportowych swoją ofertę kieruje głównie do mieszkańców miasta oraz okolic Krakowa. Jest ona stosunkowo uboga. Podobne spostrzeżenia odnoszą się do terenów rekreacyjnych, które są słabo wyposażone w urządzenia techniczne i nie wzbudzają zainteresowania turystów. Wyjątkami w tej grupie są: Las Wolski (ogród zoologiczny, szlaki turystyczne i spacerowe, ścieżki rowerowe, trasy narciarskie) oraz park Jordana (boiska sportowe, *skate park*, place zabaw dla dzieci, muszla koncertowa, mała gastronomia). Znaczący potencjał rekreacyjny mają także krakowskie Błonia (teren spacerowy; ścieżki rowerowe, sztuczne lodowisko w zimie; obecnie planuje się podjęcie działań w zakresie wytyczenia i zagospodarowania szlaku rekreacyjno-sportowego wokół Błoni) oraz park Lotników Polskich (ścieżki spacerowe, ścieżki rowerowe, park edukacyjny Ogród Doświadczeń).

Do najważniejszych z punktu widzenia turystyki obiektów rekreacyjno-sportowych w Krakowie należy zaliczyć Park Wodny, Ośrodek Sportu i Rekreacji Kolna z Torem Kajakarstwa Górskiego oraz stadiony piłkarskie Wisły i Cracovii. Obiekty te, ze względu na swoją renomę, mogą być rozpatrywane jako ważne atrakcje turystyczne miasta.

Park Wodny w Krakowie jest jednym z największych i najnowocześniejszych obiektów rekreacji wodnej w południowej Polsce. Na kompleks ten składają się trzy baseny kąpielowe o łącznej powierzchni 2000 m², w tym basen dla dzieci oraz towarzyszące im urządzenia rozrywkowe i rekreacyjne, jak: zjeżdżalnie, jacuzzi z wodą solankową, urządzenia do masażu wodnych, ściany wspinaczkowe oraz łaźnie parowe i sauny suche. Obiekt dysponuje także salami ćwiczeń, siłownią oraz salą zabaw dla dzieci (Centrum Zabaw Dziecięcych Gibon). Na terenie kompleksu działają placówki gastronomiczne (restauracja, kawiarnia, bar wodny), studio urody, salon gier komputerowych oraz sklepy sportowe. Atrakcyjność całego kompleksu podnosi bezpośrednie sąsiedztwo obiektu hotelowego (hotel Swing). Park Wodny w Krakowie działa od 2000 r. Jego oferta obejmuje różnorodne programy rekreacyjno-sportowe skierowane zarówno do mieszkańców Krakowa, jak i turystów (np. pakiet zawierający pobyt w hotelu Swing oraz korzystanie z atrakcji kompleksu).

Kolejnym obiektem sportowym o znaczeniu ponadlokalnym jest Ośrodek Sportu i Rekreacji Kolna oraz tor kajakarstwa górskiego. Krakowski tor kajakarstwa górskiego to obiekt o randze międzynarodowej. Ze względu na swoje parametry pełni funkcje ośrodka przygotowań olimpijskich oraz kontynentalnego centrum szkolenia w kajakarstwie slalomowym pod patronatem ICF. Tor o długości 320 m może być wykorzystywany w ciągu całego roku (w okresie zimowym umożliwia to specjalne zadaszenie i oświetlenie oraz system podgrzewania wody). W celu obsługi tego obiektu w jego sąsiedztwie powstał kompleks urządzeń sportowo-rekreacyjnych funkcjonujący w ramach Ośrodka Sportu i Rekreacji Kolna.

Kompleks ten obejmuje: basen sportowy o dł. 25 m, basen rekreacyjny z kaskadą wodną i jacuzzi, wielofunkcyjną halę sportową z trybunami, halę fitness, siłownię, saunę, gabinety masażu, hydroterapii i fizykoterapii, a także zaplecze noclegowe, gastronomiczne oraz konferencyjne. Ośrodek Sportu i Rekreacji Kolna to jedyny kompleksowy obiekt w Krakowie przeznaczony do obsługi turystyki sportowej. Obiekt ten oferuje gamę usług dostępnych dla mieszkańców miasta i turystów indywidualnych. Oferta Krakowskiego Klubu Kajakowego – gestora obiektu – obejmuje m.in. organizację raftingu, spływów kajakowych i pokazów rodeo wodnego, użytkowanie obiektów kąpielowych, boisk, hali sportowej oraz urządzeń odnowy biologicznej.

Pośród dziewięciu stadionów piłkarskich istniejących w Krakowie tylko dwa mają znaczenie ponadlokalne. Są to stadion Wisły (Stadion Miejski im. H. Reymana) oraz stadion Cracovii, oba związane z najstarszymi drużynami piłkarskimi Krakowa. Obiekty te w ostatnich latach są rozbudowywane w celu dostosowania ich do standardów europejskich. Budowa stadionu Cracovii została ukończona w 2010 r., natomiast stadion Wisły jest wciąż w trakcie rozbudowy. Powstanie nowych stadionów sportowych nie tylko podnosi znacząco atrakcyjność Krakowa jako miejsca organizacji wydarzeń piłkarskich, ale także stwarza możliwość organizacji dużych imprez masowych, np. koncertów muzycznych itp.

Stadion Miejski im. H. Reymana przy ul. Reymonta po rozbudowie ma być największym i najnowocześniejszym obiektem tego typu w Krakowie. Docelowo będzie mieścił ponad 33 tys. widzów. Wokół stadionu zaplanowano budowę obiektów towarzyszących, w tym hoteli, centrum rekreacyjno-usługowego oraz podziemnych parkingów. Niestety ostatnie doniesienia medialne wskazują, że nie wszystkie z wcześniejszych zamierzeń zostaną zrealizowane. Obecnie do użytku zostały oddane dwie trybuny.

Stadion Klubu Sportowego Cracovia przy ul. Kałuży jest drugim co do wielkości obiektem sportowym Krakowa (zakwalifikowany według UEFA do III kategorii stadionów piłkarskich). Maksymalna pojemność jego czterech trybun wynosi 15 tys. osób. W obrębie kompleksu powstały także przeszklone loże dla gości specjalnych (*sky-box*), zaplecze gastronomiczne oraz tzw. sklep kibica. W sąsiedztwie stadionu w przyszłości ma także znajdować się hala sportowa z widownią dla 2,3 tys. osób.

Przedsięwzięciem o charakterze rekreacyjno-rozrywkowym zrealizowanym w ostatnich latach przez spółkę SAO BEACH Investment jest plaża miejska. Obiekt ten został zlokalizowany nad Wisłą, w sąsiedztwie byłego hotelu Forum i w swojej koncepcji nawiązuje do plaż miejskich tworzonych w miastach Europy Zachodniej. Krakowski kompleks plażowy to obiekt wielofunkcyjny: z pawilonem gastronomiczno-rozrywkowym, tarasem umożliwiającym organizację imprez muzycznych i innych wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, plażą wraz z boiskami do gier plażowych, pływającym basenem (na barce) oraz kinem letnim. Ze względu na swoją lokalizację (w bezpośrednim sąsiedztwie historycznego centrum) oraz zakres usług obiekt ten może stać się ważnym punktem na mapie turystycznej Krakowa.

W ostatnich latach istotnym elementem oferty rekreacyjno-sportowej Krakowa stają się także centra rekreacji i odnowy biologicznej. Obecnie w Krakowie funkcjonuje ponad 100 tego typu placówek. Powstały one w większości na bazie istniejących obiektów sportowych (m.in. basenów kąpielowych) lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Zakres usług tych podmiotów jest dość szeroki i obejmuje m.in. rekreację wodną, zajęcia fitness, jogę, siłownię, gry zespołowe, squash, sztuki walki, wspinaczkę na sztucznych ścianach wspinaczkowych, taniec i wiele innych. Niestety większość centrów rekreacji działających w Krakowie koncentruje się na świadczeniu usług dla mieszkańców miasta i nie odgrywa jeszcze ważnej roli w obsłudze turystów. Do najlepiej rozwiniętych placówek rekreacyjnych o zróżnicowanej ofercie zalicza się: Centrum Sportu i Rekreacji Cascada, Centrum Rozwoju Com Com Zone, Centrum Energica, Family Fitness Club Fit by Step, Gym Park, Le Premier Sport & Relax, Leśne Spa, Sport J&J Center Skotniki, Alstarfit Squash Fitness Club.

Uwzględniając dotychczasowy potencjał bazy rekreacyjno-sportowej Krakowa oraz założenia polityki miasta w zakresie sportu i rekreacji określone w Programie Rozwoju Sportu i Rekreacji w Krakowie na lata 2008-2012, powinno się dążyć do wykreowania w ofercie turystycznej Krakowa tzw. stref aktywnego wypoczynku. Pojawienie się tego typu obszarów może znacząco podnieść atrakcyjność turystyczną miasta. Do najistotniejszych działań, częściowo już realizowanych, należy zaliczyć (*Waloryzacja... 2008*):

- rozbudowę stadionu miejskiego im. H. Reymana oraz modernizację i rozbudowę obiektów i terenów wokół stadionu – obiekty sportowo-rekreacyjne, pawilon multimedialny, noclegowe (obszar pomiędzy al. 3 Maja, ul. Reymonta, Chodkowskiego oraz Reymana). Obszar ten wraz z parkiem Jordana powinien stanowić wspomnianą strefę aktywnego wypoczynku w mieście oraz miejsce ważnych wydarzeń sportowych w Krakowie;
- budowę hali widowiskowo-sportowej w Czyżynach – powstanie dużej sali widowiskowo-sportowej jest niezbędne, by zachęcić do organizacji dużych wydarzeń sportowych i rozrywkowych. Obiekt ten wraz z sąsiednimi terenami AWF, parkiem Lotników Polskich powinien tworzyć strefę aktywnego wypoczynku w mieście;
- rozbudowę kompleksu sportowego KS Hutnik i Centrum Com Com Zone – obszar ten wraz z pobliskim Zalewem na Dłubnią powinien stanowić strefę aktywnego wypoczynku w mieście,
- modernizację sztucznego lodowiska KS Cracovia przy ul. Śniadeckiego i obiektów sportowych w sąsiedztwie (korty tenisowe);
- rozbudowę Ośrodka Sportu i Rekreacji Kolna w celu stworzenia centrum szkoleniowo-sportowego o randze europejskiej oraz strefy aktywnego wypoczynku, ze szczególną możliwością organizacji pobytów dla turystów zainteresowanych kajakarstwem górskim;
- aktywizację turystyki kajakarskiej i żeglarskiej na Wiśle i innych akwenach wodnych Krakowa z pomocą istniejących klubów, w tym rozbudowa istniejących przystani i budowa nowych (m.in. przystań jachtowa Yacht Club, przystań żeglarska nad Zalewem Bagry);

- rozpropagowanie oferty Parku Wodnego w Krakowie – obecnie jest to jeden z głównych elementów oferty sportowo-rekreacyjnej miasta skierowanej do turystów.

Istotne są także działania nakierowane na promocję istniejącej bazy sportowo-rekreacyjnej Krakowa oraz przyciągnięcie do Krakowa organizatorów ważnych wydarzeń sportowych. W mieście odbywa się corocznie kilka imprez sportowych o randze ponadregionalnej. Do najbardziej znanych cyklicznych wydarzeń tego typu w Krakowie należą: Międzynarodowy Bieg Maratoński „Cracovia Maraton”, Międzynarodowy Mityng w Chodzie Sportowym „Na Rynek Marsz!”, Międzynarodowe Otwarte Mistrzostwa Krakowa w Biegu Górskim „Bieg Trzech Kopców”, Międzynarodowe Regaty o Puchar Prezydenta Miasta Krakowa w Kajakarstwie Slalomowym, Krakowski Maraton Rowerowy oraz wyścig kolarski Tour de Pologne (punkt etapowy). Możliwość organizacji zawodów sportowych o randze międzynarodowej jest jednak wciąż ograniczona ze względu na brak odpowiedniego zaplecza, w tym przede wszystkim hali widowiskowo-sportowej. Powstanie tego typu obiektu powinno znacząco poprawić atrakcyjność Krakowa w zakresie bazy sportowej i doprowadzić do aktywizacji turystyki związanej z uczestnictwem w ważnych wydarzeniach sportowych (tzw. fanoturystyka).

Centra handlowo-rozrywkowe

Istotnym elementem bazy towarzyszącej Krakowa są centra handlowo-rozrywkowe. Chociaż powstały one głównie w celu zaspokojenia potrzeb mieszkańców, to często stają się celem przyjazdów turystów. Współcześnie w literaturze przedmiotu centra handlowo-rozrywkowe rozpatrywane są w kategoriach atrakcji turystycznych, a wiele z miast europejskich turystykę zakupową uznaje za jeden z ważniejszych produktów turystycznych. Obok bogatej oferty handlowej dysponują one wieloma urządzeniami rozrywkowymi i usługowymi. Najczęściej centrom handlowym towarzyszą rozbudowane kompleksy kinowe, sale widowiskowe i wystawiennicze, urządzenia rekreacyjno-sportowe itd.

W Krakowie działa 14 wielkopowierzchniowych centrów handlowych i handlowo-rozrywkowych. Do największych powierzchniowo obiektów tego typu należą: Bonarka City Center, Galeria Krakowska, Galeria Kazimierz, Galeria Plaża Kraków, Centrum Handlowe M1, Centrum Handlowe Czyżyny (tab. 29).

Centra handlowe zlokalizowane są w różnych częściach miasta. Dwa z nich znajdują się praktycznie w sąsiedztwie Starego Miasta, tj. Galeria Krakowska i Galeria Kazimierz. Szczególnie korzystną lokalizację ma Galeria Krakowska, która została połączona z krakowskim węzłem komunikacyjnym. Podróżni przybywający do Krakowa pociągami są „zmuszeni” do przejścia przez cały kompleks handlowy. Większość pozostałych obiektów znajduje się przy głównych trasach drogowych o znaczeniu tranzytowym, co czyni je łatwo dostępnymi.

Krakowskie centra handlowe oferują zróżnicowany zakres usług rozrywkowo-rekreacyjnych. Stosunkowo bogatą ofertę w tym względzie mają: centrum handlowe Bonarka (kompleks kinowy Cinema City – 17 sal kinowych, multisenso-

Tab. 29. Główne centra handlowo-rozrywkowe i handlowe w Krakowie
 Table 29. The main shopping and entertainment centres in Krakow

Nazwa obiektu	Powierzchnia handlowo-usługowa (m ²)	Liczba miejsc parkingowych	Usługi handlowe	Usługi towarzyszące
Bonarka City Center	91.000	3200	– hipermarkety: Auchan, Leroy Merlin, – galeria handlowa (ok. 260 sklepów)	– kompleks kinowy Cinema (17 sal), w tym multisensoryczne kino edukacyjne Cinema Park oraz sale do pokazów specjalnych, – Teatr Małego Widza, – sala zabaw dla dzieci, – organizacja wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, – baza gastronomiczna – 30 obiektów
Galeria Krakowska	60.000	1400	– hipermarkety: Carrefour, Saturn, – galeria handlowa (ok. 270 sklepów)	– baza gastronomiczna
Galeria Plaza Kraków	59.000	1500	– hipermarket Carrefour – galeria handlowa (ok. 110 sklepów)	– kompleks kinowy Cinema City (10 sal), – Fantasy Park (tory bowlingowe, bilard, urządzenia rekreacyjne dla dzieci, salon gier zręcznościowych), – baza gastronomiczna
Galeria Kazimierz	36.600	1800	– hipermarket Alma, – galeria handlowa (ok. 120 sklepów)	– kompleks kinowy Cinema City, – organizacja wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, – baza gastronomiczna, – w sąsiedztwie obiektu centrum rekreacji i odnowy biologicznej
M1	42.000	360	– hipermarkety: Real, Praktiker, Media Markt, – galeria handlowa (ok. 80 sklepów)	– organizacja wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, w tym Jarmarków Gastronomicznych, – bawialnia dla dzieci, – baza gastronomiczna, – w sąsiedztwie obiektu tor gokartowy i inne obiekty sportowo-rekreacyjne (czynne sezonowo)
Centrum Handlowe Czyżyny	40.000	860	– hipermarket Carrefour, – galeria handlowa (ok. 60 sklepów)	– baza gastronomiczna
Centrum Handlowe Krokus	30 000	1 500	– hipermarket Real, – galeria handlowa (ok. 50 sklepów), – w sąsiedztwie hipermarket Obi	– baza gastronomiczna, – w sąsiedztwie: Multikino, Park Wodny
Centrum Handlowe Tesco Kapelanka Kraków	12 000	270	– hipermarket Tesco, – galeria handlowa (ok. 40 sklepów)	– baza gastronomiczna
Park Handlowy Zakopianka	b. d.	2200	– hipermarket Carrefour, – galeria handlowa (ok. 50 sklepów), – w sąsiedztwie hipermarket budowlany Castorama, sklep sportowy Decathlon	– baza gastronomiczna, – w sąsiedztwie kompleks kinowy Cinema City
Galeria Handlowa Solvay Park	6400	200	– delikatesy Bomi, – hipermarket RTV, AGD – Media Markt – galeria handlowa (ok. 40 sklepów)	– baza gastronomiczna – bawialnia dla dzieci

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

ryczne kino edukacyjne Cinema Park, a także Teatr Małego Widza, sala zabaw dla dzieci), Galeria Handlowa Plaza (Cinema City – 10 sal, Fantasy Park), Galeria Kazimierz (Cinema City – 10 sal). Niektóre z nich sąsiadują z innymi obiektami o charakterze rekreacyjno-rozrywkowym, co znacząco zwiększa atrakcyjność tychże centrów handlowych, np. Galeria Krokus (w sąsiedztwie Multikino, Park Wodny, Hotel Swing), Galeria Zakopianka (w sąsiedztwie: Cinema City – 10 sal, Centrum Sztuki Współczesnej Solvay).

Dalszy rozwój obiektów handlowych w Krakowie powinien uwzględniać potrzeby i interesy miasta i mieszkańców. Należy wskazać na możliwość wykorzystania istniejącego potencjału miasta w tym względzie w jego działaniach promocyjnych na rynku krajowym i regionalnym (woj. małopolskie, podkarpackie, śląskie, świętokrzyskie).

Placówki i urzędnia obsługi ruchu turystycznego

W systemie obsługi ruchu turystycznego w miejscowości turystycznej szczególną rolę pełnią podmioty, obiekty i urzędnia, których podstawowym celem działalności jest świadczenie usług związanych z organizacją pobytu turystów oraz informacją turystyczną. Do tej grupy zalicza się przede wszystkim biura podróży, biura informacji turystycznej, przewodników turystycznych. Ważnym elementem systemu obsługi ruchu turystycznego jest także oznakowanie głównych atrakcji, tras i szlaków turystycznych.

Biura podróży

W Krakowie w 2008 r. działało 295 podmiotów świadczących usługi w zakresie organizacji imprez turystycznych oraz szeroko rozumianego pośrednictwa turystycznego (*Waloryzacja...* 2008). Zgodnie z przepisami ustawy o usługach turystycznych w ogóle krakowskich biur podróży wyróżnia się 209 organizatorów turystyki i pośredników turystycznych oraz 82 agentów turystycznych. Działalność tych ostatnich według polskiego prawa sprowadza się jedynie do pośrednictwa w sprzedaży pakietów turystycznych przygotowanych przez organizatorów turystyki, więc ich rola w obsłudze turystyki przyjazdowej jest praktycznie znikoma.

Ponad połowa krakowskich biur podróży prowadzi swoją działalność w odrębnych lokalach usługowych (56%). Ich największe skupienie obserwuje się w obrębie Starego Miasta i kwartałach przylegających (do tzw. drugiej obwodnicy). Wiąże się to z faktem, że Stare Miasto wciąż pełni funkcję centrum usługowego i handlowego miasta. Do głównych miejsc lokalizacji biur podróży w obrębie historycznej części Krakowa należą: Rynek Główny, ul. Floriańska, ul. Grodzka, ul. Wiślna oraz ul. Karmelicka, ul. Stradom, ul. Długa. W ostatnich latach, wraz z rozwojem nowych przestrzeni handlowych, obserwuje się tendencję do lokalizowania biur podróży w centrach handlowo-rozrywkowych i w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

Pozostała część podmiotów (130) to biura podróży (głównie organizatorzy turystyki) nieposiadające wydzielonej placówki w przestrzeni miasta – ich siedziby

najczęściej mieszczą się w budynkach mieszkalnych poza centrum miasta. Może to wskazywać na zmiany preferencji biur podróży w zakresie dystrybucji (na rzecz Internetu) lub skoncentrowanie się na określonej grupie stałych klientów.

Większość zarejestrowanych w Krakowie biur podróży (ponad 75%) specjalizuje się w organizacji turystyki wyjazdowej i tym samym nie odgrywa istotnej roli w obsłudze przyjazdowego ruchu turystycznego. Interesujące jest, że duża liczba biur specjalizujących się w turystyce przyjazdowej nie posiada lokalu usługowego w przestrzeni miasta. Działalność krakowskich organizatorów turystyki przyjazdowej jest zauważalna na rynku krajowym i międzynarodowym. Do najbardziej renomowanych organizatorów turystyki przyjazdowej należy zaliczyć: Biuro Podróży Jordan, Point Travel, Cracow Tours sp. z o.o.

Krakowskie biura turystyki przyjazdowej swoją ofertę kierują głównie do grup zorganizowanych, stosunkowo niewielu organizatorów oferuje pakiety przeznaczone dla odbiorców indywidualnych (przykładem w tej grupie jest Point Travel). Większość biur podróży tworzy programy ściśle powiązane z treściami kształcenia w szkołach podstawowych i średnich. Wskazuje to, że wciąż najważniejszą grupą klientów biur podróży działających na rynku turystyki przyjazdowej jest młodzież szkolna. Wśród programów imprez pobytowych w Krakowie dominują oferty obejmujące:

- zwiedzanie Zamku Królewskiego na Wawelu,
- zwiedzanie Rynku i Starego Miasta w Krakowie (spacer Trasą Królewską),
- zwiedzanie dzielnicy Kazimierz – część żydowska i chrześcijańska,
- zwiedzanie dzielnicy uniwersyteckiej i spacer trasą uniwersytecką,
- zwiedzanie głównych obiektów muzealnych miasta, w tym ostatnio trasy podziemnej „Śladami historycznej tożsamości Krakowa” i muzeum,
- wycieczki tematyczne powiązane ze stylem architektonicznym (np. styl romański w Krakowie, gotyk w Krakowie, renesans w Krakowie, barok w Krakowie, secesja w Krakowie), z okresem w dziejach literatury i sztuki (np. szlakiem Młodej Polski) oraz sławnymi postaciami (np. szlakiem miejsc związanych z Janem Pawłem II, Mikołajem Kopernikiem, Witem Stwoszem, Stanisławem Wyspiańskim, Janem Matejko, Tadeuszem Kościuszką, Janem III Sobieskim) czy tradycjami (szlakiem legend krakowskich).

Coraz liczniej są oferowane programy obejmujące zwiedzanie Nowej Huty, Podgórza, a także oferta skierowana do pielgrzymów (m.in. wędrówki Krakowskim Szlakiem Świętych i Błogosławionych). W ostatnich latach obserwuje się nowy trend związany z wprowadzeniem na rynek turystyczny nietypowej oferty pobytowej, przeznaczonej do wąskiego grona odbiorców. Przykładem tego może być chociażby propozycja krakowskiego biura podróży Mediusz 2 obejmująca wycieczki „szlakiem morderstw, samobójstw, duchów i innych afer w Krakowie” czy Crazy Guides, który oferuje zwiedzanie Nowej Huty „na wesoło” w stylu minionej epoki (podróż trabantem, zwiedzanie dawnego mieszkania robotniczego, posiłek w barze w stylu komunistycznym itd.). Nietypowy charakter mają także pakiety oferujące pobyt z wieczorem kawalerskim (tzw. *stag party*) oraz clubbingiem. Ich odbiorcami są głównie turyści zagraniczni, zwłaszcza z Wielkiej Brytanii.

Punkty informacji turystycznej

Dla obsługi turystyki przyjazdowej niezmiernie ważna jest sieć punktów informacji turystycznej. Jej zadaniem jest nie tylko dostarczanie turystom kompleksowej informacji na temat możliwości zwiedzania zabytków i innych atrakcji turystycznych, wydarzeń kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych i innych odbywających się w danej miejscowości, zakwaterowania, transportu, ale także pomoc w rezerwacji tychże usług. Punkty informacji turystycznej pełnią także ważną rolę w rozpraszaniu ruchu turystycznego. Niejednokrotnie to właśnie od sprawności punktów informacji turystycznej zależy, czy dane miejsca zostaną odwiedzone przez turystów, czy też nie (Faracik, Pawlusiński 2007). Dotyczy to zwłaszcza mniej znanych obszarów, atrakcji i usługodawców turystycznych.

W Krakowie działa około 30 placówek świadczących usługi informacji turystycznej, prowadzonych przez różne instytucje, w tym m.in. Urząd Miasta Krakowa. Przeważająca część jest zlokalizowana w obrębie Starego Miasta (25 obiektów), co potwierdza znaczącą rangę tego obszaru w recepcji ruchu turystycznego w Krakowie. Po dwa obiekty znajdują się na Kazimierzu, w Nowej Hucie oraz w Łagiewnikach. Lokalizację punktów informacji turystycznej poza Starym Miastem w Krakowie należy ocenić bardzo pozytywnie. Działania te powinny w przyszłości przyczynić się do zintensyfikowania ruchu turystycznego w tych dzielnicach miasta. Wydaje się, że celowym byłoby uzupełnienie tej sieci o punkt informacji turystycznej w dzielnicy Podgórze, która ze względu na swój potencjał turystyczny ma szansę stać się ważnym miejscem na trasie wędrówek turystów.

Podstawę informacji turystycznej w Krakowie stanowi sieć 10 punktów prowadzonych przez Krakowskie Biuro Festiwalowe. Pięć z nich zostało zlokalizowanych w obrębie historycznego centrum miasta, tj. w Pawilonie Wyspiańskiego przy placu Wszystkich Świętych, w wieży Ratuszowej na Rynku Głównym oraz punkty przy ul. Szpitalnej (wejście w obręb Starego Miasta od dworca kolejowego), ul. św. Jana oraz w Centrum Obsługi Ruchu Turystycznego (ul. Powiśle). Kolejne punkty informacji turystycznej działają w dzielnicy Kazimierz (ul. Józefa), w Nowej Hucie (os. Słoneczne), przy sanktuarium w Łagiewnikach (ul. Siostry Faustyny) oraz w terminalu głównym Międzynarodowego Portu Lotniczego w Balicach. Ważną rolę w systemie miejskiej informacji turystycznej odgrywa nowo powstałe Centrum Obsługi Ruchu Turystycznego (działa od listopada 2010 r.). Centrum to zostało zlokalizowane u podnóża Wzgórza Wawelskiego przy Wiśle w miejscu dawnego parkingu dla autobusów. Placówka oferuje szeroki zakres usług związanych z obsługą turystów. W obrębie centrum znajdują się: biuro informacji turystycznej, pomieszczenia dla przewodników turystycznych, punkty gastronomiczne i handlowe, przechowalnia bagażu, toalety publiczne oraz przestrzeń ekspozycyjna. W bezpośrednim sąsiedztwie centrum powstały stanowiska dla autobusów turystycznych. Koszt inwestycji zrealizowanej w latach 2009–2010 wyniósł 19 mln złotych i był w znacznej części pokryty ze środków unijnych.

Uzupełnieniem miejskiej sieci informacji turystycznej są placówki prowadzone przez różne instytucje i organizacje społeczne, w tym gestorów bazy noclegowej, biur podróży, biur obsługi turystów przy obiektach turystycznych (m.in.

w muzeach, obiektach zabytkowych), instytucje kulturalne i sportowe, a nawet placówki edukacyjne. W Krakowie obiekty takie prowadzą: Małopolskie Centrum Informacji Turystycznej sp. z o.o. (punkty w Sukiennicach – od 1999 r. oraz przy ul. Floriańskiej), Diecezjalne Centrum Informacji i Promocji Turystyki (punkt przy ul. Wiślniej), Biuro Promocji i Sprzedaży Kopalni Soli „Wieliczka” (przy ul. Wiślniej), Biuro Podróży Point Travel (placówki przy ul. Floriańskiej i Grodzkiej), a także Biuro Podróży Jordan (Centrum Informacji i Zakwaterowania przy ul. Pawiej). Trzeba jednak zauważyć, że placówki te mają drugorzędne znaczenie w systemie informacji turystycznej. Ich działalność w tym zakresie jest niejednokrotnie podejmowana w celu zwiększenia atrakcyjności oferty podstawowej lub ma charakter odpłatny, np. można spotkać się ze zjawiskiem selekcji informacji kierowanej do turystów (np. hotelarze informują głównie o ofercie tych usługodawców, z którymi mają zawarte umowy prowizyjne).

Przewodnictwo turystyczne

Kraków ma długoletnią tradycję prowadzenia miejskiego przewodnictwa turystycznego. Warto wspomnieć, że to właśnie w Krakowie zorganizowano pierwszy w Polsce kurs dla przewodników miejskich. Miało to miejsce w 1902 r., a jego organizatorem było Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (Bienia-rzówna, Małecki 1979). Ze względu na rangę, wartość historyczną i zabytkową miasta od wielu lat świadczenie usług przewodnictwa turystycznego w Krakowie podlega szczegółowym uregulowaniom prawnym. Obecnie, zgodnie z przepisami ustawy o usługach turystycznych, Kraków należy do grupy miast, w których turystów mogą oprowadzać jedynie osoby posiadające uprawnienia przewodnika miejskiego.

W 2008 r. kadrę przewodnicką w Krakowie stanowiło ponad 1 tys. osób zarejestrowanych w bazie miejskich przewodników turystycznych, prowadzonej przez Marszałka Województwa Małopolskiego. Nie wszystkie z tych osób aktywnie uczestniczą w obsłudze turystów. Większość miejskich przewodników turystycznych wykonujących ten zawód zrzesza się w organizacjach branżowych. Do najważniejszych organizacji przewodnickich w Krakowie należą: Koło Przewodników Miejskich przy Oddziale PTTK w Krakowie, Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych w Krakowie (działa od 1989 r., skupia 140 przewodników, oprowadzają grupy w 16 językach), Stowarzyszenie Przewodników i Popularyzatorów Wiedzy o Krakowie „Kraę”, Stowarzyszenie Oświatowe Zamek Królewski w Krakowie (zrzeszające przewodników mających uprawnienia do oprowadzania turystów po Wzgórzu Wawelskim). Usługi przewodnickie oferowane są także przez inne podmioty, w tym biura podróży, m.in. Agencję Usług Przewodnickich i Turystycznych „Renesans”, Biuro Usług Przewodnickich „Wędrowiec”.

Alternatywą dla usług przewodników turystycznych w Krakowie stają się obecnie urządzenia multimedialne typu *audio guide*. Na rynku krakowskim usługę tę wprowadziła firma City Tours Polska sp. k. Oferuje ona możliwość zwiedzania Starego Miasta, Kazimierza, Salwatora i Podgórze z elektronicznym urządzeniem zawierającym opis dźwiękowy ponad 80 miejsc i obiektów.

Oznakowanie turystyczne

Na system oznakowania przestrzeni turystycznej Krakowa składają się tablice informacyjne zlokalizowane przy obiektach turystycznych oraz na drogach wjazdowych do miasta, a także szlaki i trasy turystyczne.

Stan wyposażenia obiektów turystycznych Krakowa w tablice informacyjne należy ocenić jako zadowalający. Praktycznie wszystkie ważniejsze atrakcje turystyczne miasta zostały wyróżnione tablicami z oznaczeniem nazwy, a w przypadku obiektów historycznych – także datą powstania obiektu. Jednak nie we wszystkich przypadkach tablice te zawierają poszerzoną informację historyczną oraz treści w językach obcych. Liczne są także drogowe tablice informacyjne zlokalizowane przy głównych drogach wjazdowych do Krakowa oraz na trasach prowadzących do obiektów położonych poza centrum miasta, np. do klasztoru Benedyktynów w Tyńcu, opactwa Kamedułów na Bielanach, czy klasztoru w Mogile.

Ważnym elementem oznakowania przestrzeni turystycznej Krakowa są trasy i szlaki turystyczne. Ogółem wyróżnia się 10 wyznaczonych tematycznych tras spacerowych oraz 27 szlaków pieszych, rowerowych i innych.

Do najważniejszych tras turystycznych oznakowanych w przestrzeni miasta należą:

- Droga Królewska,
- Trasa Uniwersytecka,
- Trasa Ścieżkami Jana Pawła II,
- Kazimierz Żydowski,
- Kazimierz Chrześcijański,
- Trasa Św. Stanisława,
- Krakowski Szlak Świętych,
- Historyczna Trasa Podgórska,
- Krakowski Szlak Techniki,
- Trasa Nowohucka.

Większość tras turystycznych prowadzi po Starym Mieście (4 trasy) oraz dzielnicy Kazimierz (6 tras). Warto nadmienić, że coraz liczniej powstają trasy tematyczne poza obszarem historycznego centrum miasta, np. w dzielnicy Podgórze (Historyczna Trasa Podgórska), w Nowej Hucie (Trasa Nowohucka). W ostatnich latach obserwuje się także proces dostosowywania tras turystycznych w Krakowie do potrzeb turystów niepełnosprawnych. Obecnie w trakcie realizacji jest projekt przygotowania Drogi Królewskiej na potrzeby turystów niepełnosprawnych (m.in. makiety trójwymiarowe dla turystów niewidomych i niedowidzących).

Spośród 29 szlaków turystycznych w Krakowie aż 12 zostało wytyczonych na obszarze Lasu Wolskiego, co potwierdza istotne znaczenie tego obszaru w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych nie tylko mieszkańców Krakowa, ale także turystów. Na uwagę zasługuje także sieć szlaków w dzielnicy Nowa Huta (3 szlaki rowerowe). W przyszłości warto rozważyć wytyczenie kolejnych szlaków rowerowych w tej części Krakowa łączących m.in. zabytkowe dworki i obiekty sakralne wschodnich obrzeży Nowej Huty. Interesującą propozycją dla turystów stanowi szlak Twierdzy Kraków, który łączy obiekty militarne z czasów habsburskich.

Szlak ten jednak wciąż jest zbyt słabo zagospodarowany, mało intensywna jest także jego promocja, przez co nie jest powszechnie znany turystom. W Krakowie rozpoczyna się także jeden z najlepiej znanych w Polsce szlaków pieszych – Szlak Orlich Gniazd – łączący najatrakcyjniejsze obiekty na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz jego rowerowy odpowiednik – Szlak Rowerowy Orlich Gniazd. Miasto leży także na trasie międzynarodowych szlaków rowerowych: Szlak Greenways Kraków–Morawy–Wiedeń, Szlak Bursztynowy. Pełny wykaz szlaków turystycznych w Krakowie prezentuje tabela 30.

Tab. 30. Szlaki turystyczne i trasy samochodowe w Krakowie (*)
Table 30. Tourist trails and car routes in Krakow (*)

Nazwa szlaku	Typ szlaku	Kolor
Szlak Twierdzy Kraków	pieszy	żółto-czarno-żółty
Szlak Bronowicki	pieszy	czerwony
Szlak Skały Twardowskiego	pieszy	niebieski
Szlak Tyniecki	pieszy	zielony
Krakowski Szlak Gen. Bema	pieszy	zielony
Szlak Bursztynowy	pieszy	żółty
Szlak Orlich Gniazd	pieszy	czerwony
Zielona Pętla wokół Dłubni	rowerowy	zielony
Czerwona Pętla Starej Nowej Huty	rowerowy	czerwony
Czarna Pętla Twierdzy Kraków	rowerowy	czarny
Greenways Kraków-Morawy-Wiedeń	rowerowy	zielony
Szlak Rowerowy Orlich Gniazd	rowerowy	czerwony
Szlak do Tyńca	rowerowy	niebieski
Ścieżka Dydaktyczna Ostra Góra w Tyńcu	pieszy	czerwony
Szlak Gminy Zielonki	rowerowy	czerwony
Szlak Architektury Drewnianej	samochodowy	-
Pierścień Jurajski	samochodowy	-
Szlak Północ – Południe	pieszy	czerwony
Szlak Dwóch kopców	pieszy	zielony
Szlak Wąwozy Lasu Wolskiego	pieszy	żółty
Szlak Belwederski	pieszy	żółty
Szlak Okrężny	pieszy	niebieski
Szlak Wola Justowska – Zakamycze („Baby Jagi”)	pieszy	czarny
Szlak pieszy: ulica ks. Józefa – Polana Bielańska	pieszy	czarny
Szlak Strzelnica – Kozie Nogi	pieszy	czarny
Szlak Bielański	pieszy	żółty
Szlak rowerowy Zakamycze – Kozie Nogi	rowerowy	niebieski
Szlak konny Zakamycze – Gómółczy Dół	konny	czerwony
Szlak narciarski	narciarski	pomarańczowy

(*) – bez tras tematycznych; (*) – without thematic routes

Źródło / Source: Waloryzacja... (2008).

Fot. 37. Pawilon Wystawienniczo-
Informacyjny Wyspiański
2000, pl. Wszystkich Świętych
(fot. B. Piziak)

*Photo 37. „Wyspiański 2000”,
the Information and Exhibition
Pavilion, Wszystkich Świętych
Square (by B. Piziak)*

Fot. 38. Centrum Obsługi Ru-
chu Turystycznego, ul. Powiśle
(fot. B. Piziak)

*Photo 38. Tourist Service Centre,
Powiśle St. (by B. Piziak)*

Fot. 39. Oznakowanie tras tury-
stycznych (fot. B. Piziak)

*Photo 39. Marking of tourist
routes (by B. Piziak)*

Fot. 40. Auditorium Maximumum Uniwersytetu Jagiellońskiego, jeden z największych obiektów konferencyjno-dydaktycznych w Krakowie (fot. B. Piziak)
Photo 40. Auditorium Maximumum of Jagiellonian University, one of the largest conference and teaching facilities in Krakow (by B. Piziak)

Fot. 41. Budynek Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej, Kampus 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. B. Piziak)
Photo 41. The building of the Faculty of Management and Social Communication, Campus of the 600th Anniversary of the Jagiellonian University Revival (by B. Piziak)

Fot. 42. Stadion klubu sportowego Cracovia, ul. Kałuży (D. Lizak, cracovia.pl)
Photo 42. Stadium of the Cracovia Sport Club, Kałuży St. (by D. Lizak)